

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
В.Ю.Пушк

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:
Г.Л.Первий

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:
Д.В.Кол

КОМП'ЮТЕРНИЙ НАБІР:
Г.Л.Первий

ОБКЛАДИНКА, ТИТУЛ:
К.Д.Ткаченко
КОРЕКТОР:
Д.В.Кол

ПРЕ-ПРЕС НАКЛАД:
Редакційно-видавничий комплекс НГУ

Журнал видається з 1999 року виходить щоквартально 3-4 2015 (лто-оснь)

Засновник видавець Національний державний університет

Реєстраційне свідоцтво КВ 3782 в 16.04.1999 р.

Передрук матеріалів вільний, з обов'язковим посиланням на журнал

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:
49027

МАЗУРЕНКО І. В.
"...ПОЗА РАМКАМИ УСТАЛЕНИХ ТРАФАІ НОВИЙ ПОГЛЯД НА ТВОРЧІСТЬ ІВАНА БАГМУТА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДНІМ ІМ. Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО) 104

ГРАБОВСЬКА І.М.
ПРОЕКТ СПІЛЬНОГО МАЙБУТЬОГО ЯК КОНСОЛІДУЮЧИЙ ЧИННИК: УКРАЇНСЬКА РЕАЛЬНІСТЬ 112

КУЗЕВАНОВ В.М.
ПОЛІТПРОГНОЗ С ПЕТЛІЙ НА ШЕЕ 117

ПРОКОПОВ В.Ю.
МАТЕРІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ УЧАСНИКІВ РУХУ ОУН ТА УПА НА ЗАКЕРЗОННІ (1943-1947 РР.) 127

КОВАЛЬОВ Д.В.
ВЕЛИКЕ КНЯЗІВСТВО ФІНЛЯНДСЬКЕ У ЧАСИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 139

ЛЕСИК Л.В.
КОРОЛІВСЬКІ ПРИВИЛІЄІ, ЦАРСЬКІ ЖАЛУВАНІ ГРАМОТИ ТА ГЕТЬМАНСЬКІ УНІВЕРСАЛИ НА ПІДТВЕРДЖЕННЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА НІЖИНСЬКОМУ МАГІСТРАТУ 149

ТЕСЛЕНКО О.І.
УСПИХИ ТА ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У КОЛОНІСТСЬКИХ СПІЛЬНОТАХ ПІВДНЯ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (КІНЕЦЬ ХVІІІ - ПОЧАТОК ХІХ СТ.) 155

КРАВЧЕНКО С. О.
ДЕМОГРАФІЧНІ ВТРАТИ НАСЕЛЕННЯ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ПРОТЯГОМ 1930-Х РР. 160

ТИМКІВ С. А.
ОСТЕОЛОГІЧНІ МАТЕРІАЛИ З ДАВНЬОРУСЬКОГО МІСТА ГУБІН 166

СУЩУК О.
ДОЛЯ ВОЛИНСЬКИХ АДВОКАТІВ НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХІВНО-КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ) 172

ЛИМАН І.
ДВОРЯНСТВО КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ 184

ШАХРАЙЧУК І.А.

УДК 94 (477.66) "1941 - 1945"

КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА ОКУПАНТІВ НА ДНІПРОПЕТРОВЩИНІ У 1941-1944 РР.

Досліджено питання утримання радянськими військовополоненими на території області. На підставі нарративних джерел реконструйовано події використання рабської праці ув'язнених на різних видах робіт та показано нелюдські умови їх існування в період нацистської влади.

Ключові слова: шталаг, дулаг, офлаг, радянські військовополонені, табір, окупація, нацистський режим.

Исследованы вопросы содержания советских военнопленных на территории области. На основе нарративных источников смоделировано события рабского использования труда заключенных на различных видах работ и показано нечеловеческие условия их существования в период нацистской власти.

Ключевые слова: шталаг, дулаг, офлаг, советские военнопленные, лагерь оккупации, нацистский режим.

The problems of the content of Soviet prisoners of war in the region are investigated. The events of slave labor use them on different types of work are reconstructed and inhuman conditions of existence during the Nazi authorities are shown on the basis of narrative sources.

Keywords: Stalag, dulag, Oflag, Soviet prisoners of war, occupation camp, the Nazi regime.

Розпочатий ще під час проведення воєнних дій процес осмислення, систематизації та опису подій окупації відбувався в умовах ідеологічного протистояння ворогуючих сторін і формувався за законами агітації, пропаганди та контрпропаганди. Тому публікації воєнних та перших повоєнних років мали чітке ідеологічне забарвлення й зосереджувалися переважно на злочинах "німецько-фашистського режиму" [1, с. 221]. У цих працях місцеве населення зображалося або безособовими пасивними жертвами жорстких окупантів, або безстрашними радянськими партизанами, або зрадниками-коллаборантами.

Після закінчення війни, увага вітчизняних науковців до життя цивільного населення в період нацистської окупації значно зменшилася, а стандарти зображення окупаційного режиму, запроваджені від час війни, були канонізовані в академічних дослідженнях. Поступово, із середини 1970-х рр., з приходом у соціальне життя вже трьох поколінь, котрі не воювали, масове уявлення про окупацію все більше підпорядковувалося проголошеним канонам. Про відсутність адекватної картини цього періоду у вітчизняній історіографії зараз засвідчує більшість науковців. Іноземні дослідники слушно відзначають, що "ми маємо історію німців у

Радянському Союзу, але не історію Радянському Союзу в період німецької окупації".

Структура і апарат установ німецького полону на території України належить до найменш досліджених тем в історіографії. Німецька історіографія систему військового полону на окупованій території описує схематично: з'ясування ступеня відповідальності Вермахту в загибелі мільйонів полонених. Пострадянські дослідження часто плутають існуючу класифікацію таборів - концтабір, табір для військовополонених, шталаг, дулаг, офлаг, пересильні табори. Тому пропонуємо тлумачник цих термінів (Додаток А).

Оповіді очевидців дають можливість на решті побачити "життя при німцях" очима людей, які переживали нацистську окупацію, що, зрештою, дозволить наблизитися до реконструкції того історичного періоду в ідеалі "як це було насправді" та показати, яке місце в спогадах очевидців займає період окупації України. Джерельною базою даного опяду є біографічні інтерв'ю з колишніми ув'язненими.

Система німецьких таборів в Україні була такою, що за умовами утримання вони наближалися до категорії таборів знищення. Становище військовополонених ускладнювалося тим, що радянська сторона повністю відмовлялася вести будь-які дії на міжнародній арені щодо захисту прав своїх біженців, або захоплених у полон військовослужбовців, трактуючи їх, як зрадників. Усього на території України фашисти створили 180 таборів смерті, де загинуло біля 1,4 млн. радянських військовополонених [2, с. 320].

На території Дніпропетровської області в роки Другої світової війни німецько-фашистською окупаційною владою створено 12 таборів для військовополонених та 23 концтабори, гетто і військово-трудова табори (Додаток Б). Середня кількість ув'язнених коливалася між 2-10 тис. осіб.

Як правило військові табори розміщувалися на околицях населених пунктів. Потрапити до табору можна було за різних обста-

вин. Нацистська система правосуддя не внавало проміжних заходів покарання щодо українців, євреїв, росіян, циган. Достатньо було не реальної провини, а найменшої підозри, що зазначена особа підриває інтереси німецької влади.

Табори вважалися місцем ув'язнення військовополонених. Так, на думку нашого земляка с. Чаплинка Царичанського району, колишнього в'язня Бухенвальду - Є. Т. Придана, табір для військовополонених "це табір смерті, де людина не має жодних прав, перестає носити ім'я і прізвище і має порядковий номер. Вас можуть убити, заморити голодом, замучити в карцері і нікого за це не буде притягнуто до відповідальності, навіть не встановлено причину вашого знищення. Вихід з табору лише один. Через піч крематорію, звідки бауери забирають попіль для підживлення своїх полів" [9, с. 8].

У Дніпропетровську у листопаді 1941 р. у районі Ігрени створено дезінфекційні пункти для військовополонених. Його добова продуктивність була до тисячі осіб (шталаг 348 м. Дніпропетровська, 338 м. Кривий Ріг).

Харчування військовополонених було таке. За розпорядженням генерал-квартирмейстера від 21 жовтня 1941 р. усім військовополоненим, які не залучаються до робіт, встановлено раціон харчування 2250 г хліба, 200 г м'яса, 1125 г свіжих овочів, 8 кг картоплі на тиждень. Варку супу для відновлення працездатності потрібно вести активним чином вживаючи "баланду".

Окупанти активно використовували дармову працю мирних жителів. Так, у м. Кривий Ріг населення зганяли до табору військовополонених та використовували їх працю на ремонті доріг. Восени 1941 р. усіх в'язнів вивели до шахти Валявки та розстріляли. До м. Марганець для роботи на рудниках насильно зігнали населення з Донбасу, Дніпропетровська, Нікополя. У місті створено великі табори для військовополонених і робітників, яких використовували для ремонту мостів, доріг та видобутку марганцевої руди [6, с. 12].

Один із таких таборів знаходився на території сучасного м. Орджонікідзе у с. Рудник. Це був "малий" табір для військовополонених, в якому перебувало до 2 тис. ув'язнених. У таких таборах ув'язнені перебували від двох місяців до двох років. У спогадах П. О. Розенко зазначено "табір виник у кінці 1941 - на початку 1942 р. і проіснував до 1943 р. У таборі було близько двох тисяч чоловік, молодь і підозрілих формували в групи по 500-600 чол. і гнали до ст. Апостолово, а звідси на Кривий Ріг, де відправляли до Німеччини, як рабську робочу силу.

Військовополонених відправляли на роботу до марганцевих шахт та збагачувальних фабрик. Табір був огорожений колючим дротом висотою до 4 м, на внутрішній сітці дротів пропускали електричний струм. Охоронявся табір німцями та поліцейськими, а також вояками калмицького дивізіону, який базувався у м. Кривий Ріг. На чотирьох вежах стояли кулеметні прожектори. Діяла добре налагоджена сигналізація та система контролю за полоненими. Табір весь час поповнювався новими ув'язненими. Місцевих хлопців примушували копати ями і хоронити померлих [6, с. 11].

Про існування концтабору на території с. Рудник свідчать спогади Н. Т. Антоненко, колишньої зв'язкової партизанського загону М. Ткачова, який протягом 1942-1943 рр. діяв у Дніпровських плавнях. Партизани підтримували зв'язок з військовополоненими, які знаходилися на території кінного двору, селищного клубу та швейної фабрики [10, с. 202]. За спогадами О.К. Головки до концтабору із сіл Апостолівського та Нікопольського району зганяли молодь, яку відправляли на каторжні роботи до Німеччини [7, с. 13].

Жахливі умови проживання у таборі описав один із в'язнів В. Глушенко: "Чотирьохарусні нари збиті з грубих, неотесаних дошок, на яких лежали старі лантухи набиті соломою, старе ганчір'я слугувало ковдрою. Посереді вузький прохід, в кутах буржуйки, які не могли обігріти все приміщення. У бараці стояв бак з водою для пиття та вмивання. Військовополонені трималися кучками,

мало говорили, сушили одяг біля грубок. У помешканні стояв нестерпний сморід від немитих тіл і одягу. Воші і блошиці роз'їдали шкіру до ран. Умови життя були жахливі: голод, холод, антисанітарія, спрага. Робочий день в'язнів був не менше 12 годин. Фашисти жорстоко били ув'язнених, за найменшу провини, позбавляли харчування і води, цькували собаками. Годували настільки бідно, що організм спочатку зпалював власний жир, а потім протеїн, тобто переварював власне тіло - залишалися тільки шкіра і кістки. Шматок хліба і рідка юшка з гнилих овочів один раз на день" [9, с. 14].

Промовистими є спогади Є. Авдєнка про концтабір у Кривому Розі: "У таборі Кривого Рогу, де я опинився в листопаді 1941 р., було приблизно 12 тис. полонених. Раціон був розрахований так, щоб найсильніша людина померла протягом 1-1,5 місяця. За добу вмирало по 120-150 людей. З кам'яного сараю без вікон і дверей, підлогу якого було залито замерзлими випороженнями, мерців виносили так звані таборів санітари та завантажували на віз в ящики. Щоб мерців вкласти щільніше, один із санітарів забирався на віз і ломом перебивав мерцям руки і ноги. Мерців скидали в протитанковий рів".

Не менш вражаючі дані дізнаємось зі свідчень І. Г. Миколаєва (26 лютого 1907 р. - 6 жовтня 1988 р.): "Нас привели та загнали в табір у Кривому Розі. Тут і до нас вже було не менше п'яти тисяч чоловік. Табір вже встигли облаштувати. Колючий дріт, по кутках кулеметні установки. У середині табору у трьох метрах від колючого дроту - лінія, за межі якої виходити не дозволялося, у іншому випадку - куля в потилицю без попередження. На краю табору самими ж військовополоненими викопувався рів. З одного кінця по мірі заповнення тілами він знову засипався землею. Про лікарську допомогу не було й мови. Німцям до цього просто не було діла. А лікарі з ряду військовополонених просто були не в силах допомогти: ні медикаментами, ні коштами. Охорона була вже не в жовтих сорочках, а в захисних кос-

тромах. Замість кокарди на кашкетах схрещені черепа та кістки" [10, с. 199].

"До раціону харчування входив хліб, який лежав на німецьких складах протягом багатьох місяців. Раніше я й гадки не мав, у що хліб може перетворитися після довгого зберігання. Усередині він був червоний і чорний із запахом гіркоту, на смак нагадував хін (кора дерева). Але ж не їсти цю гіркоту було неможливо, оскільки доводилося обирати між життям та голодною смертю. Вранці давали склянку "кави", таке ж гірке. В середині дня - склянку "баланди", в якій була переварена гнила суміш. Ті, хто вижив у фашистських таборах смерті, можуть вважати себе людьми небаченої сили мужності та витривалості. Оскільки їм довелося бачити смерть щодня. Санітарні і гігієнічні умови у таборах смерті були більш ніж жалюгідні. В них не було стічної водної каналізації, відповідних місць (клозетів), купалень, також примітивного способу доставки води. Часто в'язні спали на ліжку вдвох або втрох, вкривалися тонкими ковдрами навіть в люті морози. Брак зміни білизни (міг бути через два місяці) та все це разом створювало надзвичайно сприятливі умови для поширення заразних хвороб" [3, с. 121].

Унаслідок цього в'язні вмирили поголовно. Це відповідало таборовій політиці СС. Лікування в'язнів та турбота про здоров'я залишалася низькими. Лікарні були тоді місцем, де основним лікарським засобом була ліквідація в'язнів. Тому-то в'язні затаювали хвороби, перенесли високу температуру та гарячку на ногах і ховалися на блоках, доки хвороба звичайно цілком не скосила з ніг. Кожний в'язень у таборі був примушений працювати. День починався гонгом про підйом о четвертій годині ранку (зимою о п'ятій) та кінчався тим же гонгом о двадцятій. Вставши, в'язні прибирали, стелили ліжка, обов'язково на військовий лад за певними таборовими вимогами. Миття відбувалося у блокових умивальниках у спеціальних бараках або спеціальних діжках. Потім на працю шикували команди часто під звуки оркестру. В'язнів перебирали біля бра-

ми СС і супроводжували до місця праці. Тяжка щоденна праця, погане харчування підкошували здоров'я в'язнів. Часто вони на своїх плечах несли вмираючих друзів, а то і їх трупи.

Метою німецьких таборів було зберегти людину через ізоляцію. Іншими словами німецькі фабрики смерті стали функцією безстрашного терору й фізичної екзекуції. Завдяки розповідям очевидців переміщеного мемуариста не уявляється, що на території відбуваються на території краю під час нацистської окупації.

За інформацією офіційної окупаційної преси Дніпропетровщини мешканці області надавали поглиблену допомогу радянським військовополоненим. Так, зарплатня працівників Українського товариства взаємодопомоги вирішувалося питання про заучення місцевих населення до збору пожертвувати грошима білизною харчами, милом для надання допомоги військовополоненим. За інформацією часопису криворізької газети "Дзвін" тільки за свято Тернового коштували промисли зібрати 588 кг картоплі, 508 кг пшениці, 200 кг буряка, 100 кг катуси, 75 кг цибулі, 55 кг м'яса і сала. Крім того свято вносили у фонд допомоги військовополоненим 1380 кгб грішми [12, с. 2].

Але це була мізерна допомога тисячам радянським військовополоненим, які волю різних життєвих ситуацій потрапили у полон на території області у більшості таборів для військовополонених використовували працю в'язнів на будівництві різних споруд, рудників, олійних заводів, рильсько-тваринних заводів, прокладанні доріг.

Таким чином, право на життя загрожено від зданості працювати на користь загартників. Готували умови утримання, відсутність елементарних умов для існування призводили до епідемії авіації смертності погоні. Жорстока експлуатація праці в'язнів та негідні умови перебування свідчили про дрібну расу борючись німецької нації над ставлять тарзглядатися ними, як ідеологічний опротивник та ворог.

Бібліографічні посилання

1. Берковський В., Пашенко О. Системи німецьких таборів для радянських військовополонених на території України (1941-1945 рр.) / Україна у Другій світовій війні: джерела та інтерпретації / Від. Ред. Легасова Л. В. - К., 2011. - С. 441.
2. Буцько О. В. Військовополонені в СРСР (1941-1945 рр.) / О. В. Буцько // Укр. іст. журн. - 2000. - №4. - С. 120-126.
3. Гринченко Г. Г. "Остарбайтеры" Третього рейха - стратегія виживання / Г. Г. Гринченко // Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. ст. НАН України. - К., 2003. - Вип. 7. - С. 22.
4. Днепропетровск глазами очевидцев: 1929-1942 / сост., авт. предисл. и коммент.: Гуляев Г. И. и Бусыгина Н. Д. - Д., 2012. - 144 с.
5. Лисенко О. Україна у двох світових війнах: воєнна історія й антропологія / О. Лисенко // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки / гол. ред. В. Смолій, відп. ред. І. Копесник. - К., 2007 - Вип. 3. - С. 320.

Додаток А

Перелік термінів і таборів для утримання цивільного населення та військовополонених на території Дніпропетровщини (1941-1943 рр.)

Концтабір (для цивільного населення) - місце превентивного ув'язнення людей з мотивів політичного, національного та релігійного характеру за рішенням гестапо, без слідства і суду, без встановлення терміну з особливо жорстким режимом утримання, характерною працею, тортурами.

Виправно-трудова табір - ув'язнення громадян на термін від 21 до 56 днів за ухил від трудової повинності, трудові порушення.

Гетто - частина території, яка виділена для примусового утримання осіб єврейської національності з метою їх ізоляції та подальшого знищення.

Пересильний табір - збірний пункт для відправки ув'язнених на примусову працю до Німеччини.

6. Спогади Антоненко Н. Т. - С. 6. (З архівів автора).

7. Спогади Голенко П. О. про перебування у таборі військовополонених м. Марганець. - С. 11. (З архівів автора).

8. Інтерв'ю з Головка О. К. - С. 13. (З архівів автора).

9. Спогади в'язня табору військовополонених у м. Кривий Ріг Глуценко В. - С. 14. (З архівів автора).

10. Свідчення Придана Є. Т. мешканця с. Чаплинка Царичанського району Дніпропетровської області. - С. 8. (З архівів автора).

11. Стецкевич В. В. Облік і нагляд окупаційної влади за населенням Дніпропетровщини в 1941-1945 рр. / В. В. Стецкевич // Придніпров'я : історико-краєзнавчі дослідження: зб. наук. пр. / ред. кол.: С.І.Світленко (відп. ред.) та ін. - Вип. 4. - Д., 2007. - С. 197-204.

12. Чиж В. Пожертви військовополонених / В. Чиж // Дзвін. Округовий Криворізький часопис. - 1942. - 30 липня.

Табір примусової праці - місце для розміщення ув'язнених осіб з метою їх використання на тяжких роботах. Підпорядковані поліції та СС.

Табори військовополонених Шталаг - стаціонарний табір військовополонених рядового та сержантського складу.

Дулаг - збірний та пересильний пункт військовополонених та інтернованих цивільних громадян.

Офлаг - стаціонарний табір військовополонених офіцерів.

Трудовий табір - місце для розміщення населення з використання примусової праці на підприємствах, будівельних роботах.

Тюрма - місце попереднього ув'язнення та утримання громадян з політичних мотивів з застосуванням насильницьких дій, катування та вбивства.

Додаток Б
Перелік таборів на території Дніпропетровської області в роки Другої світової війни (1941-1943 рр.)

Населений пункт	Категорія та час існування	Джерела
Верхньодніпровськ	Табір примусових робіт (грудень 1942 р.)	Державний архів Дніпропетровської області (далі ДАДО). – Ф.Р. –2311, оп. 2, спр. 27, арк. 30. Трудовий табір для євреїв та полонених.
Дніпродзержинськ (Нове містечко)	Пересильний табір (грудень 1943 р.)	Державний архів Російської Федерації (далі ДАРФ). – Ф. 7021, оп. 57, спр. 66, арк. 6. Листопад – грудень 1943 р. У бараках заводу ім. Ф. Дзержинського утримувалося 1 тис. осіб, з них 75 осіб розстріляно.
Дніпропетровськ	Концтабір (грудень 1943 р.)	ДАРФ. – Ф.Р. – 7021, оп. 57, спр. 13, арк. 18 зв. 22.12.1943 р. створено концтабір (вул. Лагерна).
	Гетто (липень 1942 р.)	ДАДО. – Ф.Р. – 2276, оп. 1, спр. 1000, арк. 58, спр. 1365, арк. 11.
	Табори військовополонених (червень 1942 р. – серпень 1944 р.) (червень 1942 р.)	Довідник про табори, тюрми та гетто на окупованій території України (1941–1944 рр.) / Упорядн. М. Г. Дубик. – К.: Київ, 2000. – С. 304. - 191 дулаг - 202 дулаг - 346 шталаг - 348 шталаг
	(січень 1942 р. – лютий 1943 р.) (жовтень 1941 р.)	- Ігреньський табір для психічнохворих людей
	Виправно-трудова табір (жовтень 1941 р. – 1942 р.)	Амур-Нижнедніпровський район (3 тис. осіб)
Кривий Ріг	Тюрма (березень 1943 р.)	ДАРФ. – Ф.Р. – 7021, оп. 57, спр. 56, арк. 67. (вул. Леніна 48)
	Табори військовополонених (січень 1942 р. – лютий 1943 р.)	338 шталаг
Криничанський район с. Степанівка	Гетто	ДАДО. – Р. – 2311, оп. 2, спр. 27, арк. 237.

Населений пункт	Категорія та час існування	Джерела
Марганець	Виправно-трудова табір (січень 1943 р.)	Федеральний військовий архів Німеччини (м. Кобленц) ISA: AEL
Нікополь	Тюрма	ДАРФ. Ф.Р.-7021.Оп.57.Спр.513.Арк.161-167.
Нікопольський район с. Чкалове	Тюрма (серпень 1941 р.)	ДАРФ. – Ф. – 7021, оп. 57, спр. 513, арк. 11. Тюрма для цивільного населення, військовополонених, єврейського населення. Розстріляно понад 1 тис. євреїв у серпні 1941 р. та комуністів с. Лапінки.
с. Ново-Вітебськ	Табір примусової праці для євреїв (травень 1942 р.)	ДАДО. – Р. 268, оп. 3, спр. 99, арк. 189. Розстріляно 277 осіб.
Новомосковський район с. Новоселівка	Концтабір	ДАДО. Ф. 19, оп. 4, спр. 12, арк. 43; спр. 184, арк. 27; спр. 922, арк. 48–51. Концтабір для цивільного населення, утримувалося 750 осіб.
Орджонікідзе	Табори військовополонених (липень 1941 р. – листопад 1944 р.)	Довідник про табори, тюрми та гетто на окупованій території України (1941–1944 рр.) / Упорядн. М. Г. Дубик. – К.: Київ, 2000. – 810 с. 155 дулаг
Павлоград	Гетто	ДАРФ. – Р. – 7021, оп. 57, спр. 68, арк. 101. Завод №359. Утримувалося близько 2 тис. осіб. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГОУ). – Ф. 57, оп. 4, спр. 212, арк. 60. Розстріляно 2 тис. осіб.
	Табір цивільного населення	ДАРФ. – Ф.Р. – 7021, оп. 57, спр. 68, арк. 109. Табір на території заводу.
Павлоград	Табори військовополонених (квітень 1942 р. – серпень 1943 р.) (вересень 1941 р. – листопад 1943 р.) (січень 1942 р. – лютий 1943 р.)	- 111 дулаг - 124 дулаг - 348/z штатлаг

Населений пункт	Категорія та час існування	Джерела
Павлоградські хутори	Гетто	ДАРФ. – Р. – 7021, оп. 76, спр. 830, арк. 736. Утримувалось 1 тис. осіб.
с. Петриківка	Концтабір	ЦДАГОУ. – Ф. 57, оп. 4, спр. 212, арк. 60.
	Табір цивільного населення (1942 р.)	ДАДО. – Ф. 19, оп. 4, спр. 12, арк. 43; спр. 184, арк. 27; спр. 922, арк. 48–51; спр. 105, арк. 3. Утримувалось 50 чоловік.
Петропалівський район с. Дмитрівка к-п “Перемога” “Сталінська п’ятирічка”	Табір військовополонених (лютий 1943 р.)	Утримувалось 512 осіб. Слободянюк М. А., Шахрайчук І. А. Рух Опору на Дніпропетровщині в роки Великої Відчизняної війни 1941–1945 рр. – Д.: Оксамит-Текс, 2005. – 294 с.
Синельникове	Табір цивільного населення	ДАРФ. – Ф.Р. – 7021, оп. 57, спр. 514, арк. 55 зв.
Софіївський район с. Любимівка	Гетто (грудень 1942 р. – січень 1943 р.)	ДАРФ. – Ф.Р. – 7021, оп. 149, спр. 36, арк. 30. Ув’язнено 500 осіб, до січня 1943 р. знищено близько 1 тис. осіб.
с. Чаплино	Табори військовополонених (липень 1941 р. – грудень 1943 р.)	- 3-армійський збірно-пересильний пункт - Лагеря советских военнопленных в Белоруси. (1941 – 1944 рр.) справочник / авт. сост. В. И. Адамушко (гл. ред.) – Минск: НАРБ, – 192 с. - Смыслов О. С. Плен. Жизнь и смерть в немецких лагерях / О. С. Смыслов. – М.: Вече, 2014. – 448 с.
с. Червонопартизанське	Табір цивільного населення	ЦДАГОУ. – Ф. 57, оп. 4, спр. 212, арк. 60. ДАДО. – Ф. 19, оп. 4, спр. 212, арк. 43; спр. 184, арк. 7; спр. 922, арк. 48, 51; оп. 8, спр. 105, арк. 3.
Широківський район, с. Широке	Гетто	ДАРФ. – Ф.Р. – 7021, оп. 149, спр. 36, арк. 87–90. Табір для євреїв у приміщенні колгоспної конюшні, утримувалось 340 осіб.

Примітка: ДАРФ. Ф.Р. – 7021. Надзвичайна державна комісія зі встановлення та розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їхніх спільників і заподіяних ними збитків громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам.

ЦДАВО КМФ. Колекція мікрофотокопій документів німецько-фашистських адміністративних установ, армійських груп та їх тилових охоронних підрозділів, що діяли на окупованих східних територіях (1939–1945 рр.).

АРХІРЕЙСЬКИЙ Д. В.

УДК 94(477)“1918/1919”

ВІЙСЬКОВА ПРИСУТНІСТЬ МАХНОВЦІВ У КАТЕРИНОСЛАВІ

У статті розглядаються епізоди збройної боротьби махновських повстанців за губерньський центр Катеринослав у контексті Української революції 1917–1921 рр.

Ключові слова: Махно, Катеринослав, повстанці, війська, наступ, оборона.

В статье рассматриваются эпизоды вооруженной борьбы махновских повстанцев за губерньский центр Екатеринослав в контексте Украинской революции 1917–1921 гг.

Ключевые слова: Махно, Екатеринослав, повстанцы, войска, наступление, оборона.

The article deals with the episodes of the armed struggle of the Makhnovist rebels for provincial center Yekaterinoslav in the context of the Ukrainian revolution of 1917–1921.

Key words: Makhno, Ekaterinoslav, rebels, troops, attack, defense.

Махновський рух, будучи важливою інтегральною складовою Української революції 1917–1921 рр., тим не менш здебільшого сприймається як локальне, регіональне явище. Проте повноцінні, ґрунтовні дослідження регіональних аспектів махновщини безперечно дозволять одержати більш якісні узагальнення, здатні вплинути на адекватне переосмислення всієї революції.

Частина наукових праць, які утворюють бібліографічний комплекс махновщини, присвячена саме регіональним аспектам цього руху [1; 11; 15; 17–19]. Втім, їх не так вже й багато і вони не формують цілісні й детальні уявлення про боротьбу махновців в окремих регіонах, районах, адміністративних одиницях. Таке твердження цілком справедливе й щодо присутності махновців у Катеринославі. Звісно, у синтетичних працях з історії махновського руху описуються епізоди пе-

ребування підрозділів армії Н. Махна у губерньському центрі [2, с. 42–46, 56, 57, 64, 66, 275, 329, 335?339, 365, 366; 5, с. 63–67, 148, 149; 7, с. 95–100, 267–270; 9, с. 68–70; 12, с. 70–72, 74, 82, 165, 203, 218, 219, 222–224; 13, с. 90–95; 16, с. 29, 30, 78?81, 93, 94; 20, с. 124–128, 245–247], проте спеціальні праці, присвячені відповідним подіям, фактично відсутні.

Отже, є необхідність окреслити хронологію присутності махновських формувань у Катеринославі. Актуальними і перспективними для подальших досліджень залишаються проблеми військово-політичних обставин появи і присутності махновців у місті, ставлення повстанців до городян, взаємодія з різноманітними місцевими політичними організаціями тощо. В цілому нараховується шість окремих епізодів, коли махновці самостійно або у спів дії з якимись ситуативними союзниками захоплювали

